

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОМУНИСТИК ПАРТИЯСЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956

МАЙ

13

ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 97 (3550)

Өртөө 20 коп.

Совет Социалисттик Республикаларнын Эвилелинде хамаатыларнын назылап кыраанда, күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкында болгаш аарыг болган таварылгада, материалдыг хандырылга алып эргези Октябрьнын социалисттик Улуг революциясынын чаала алышкынына-рынын бирээзи болуп турар болгаш ССРЭ-нин Конституциясы-биле быжыглатынган.

ССРЭ-де тургустунган социалисттик тургузуг пенсия хандырылгазын магадылап турар, кижини кижини мөлчүр чорукту, ажил чокталышкыны болгаш ажилчы чоннарнын даартагы хүнүнге бүзүрөс чорукту социалисттик тургузугун байдалдарында кезээ мөнгөдө узуткаан. Совет күрүнеде пенсия хандырылгазын бүрүнү-биле күрүнениң болгаш ниитинин акша-хөрөңгилеринин күсели-биле боттандырып турар.

ССР Эвилелинин Министрлер Чөвүлелинде

ССР Эвилелинин Министрлер Чөвүлели күрүне пенсияларынын дугайында айтырыгны көргөн болгаш күрүне пенсияларынын дугайында Хоойлу төлевилелин ССР Эвилелинин Дээди Советинин сессиясына бадыладыры-биле кириер деп шийтпирни хүлээп алган.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИН ТӨЛЕВИЛЕЛИ

КҮРҮНЕ ПЕНСИЯЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ

Совет Социалисттик Республикаларнын Эвилелинде хамаатыларнын назылап кыраанда, күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкында болгаш аарыг болган таварылгада, материалдыг хандырылга алып эргези Октябрьнын социалисттик Улуг революциясынын чаала алышкынына-рынын бирээзи болуп турар болгаш ССРЭ-ниң Конституциясы-биле быжыглатынган.

ССРЭ-де тургустунган социалисттик тургузуг пенсия хандырылгазын магадылап турар, кижини кижини мөлчүр чорукту, ажил чокталышкыны болгаш ажилчы чоннарнын даартагы хүнүнге бүзүрөс чорукту социалисттик тургузугун байдалдарында кезээ мөнгөдө узуткаан. Совет күрүнеде пенсия хандырылгазын бүрүнү-биле күрүнениң болгаш ниитинин акша-хөрөңгилеринин күсели-биле боттандырып турар.

Совет Эвилелинин Коммунисттик партиясынын ууртулгазы-биле социалисттик тыл-агыйын хөгжүдүгүне совет улустуң чедип алган чедипшинери пенсия хандырылгазын хөрөөн амгы үеде улам ыңай экижидерин боттандыраар арганын турар.

Ол сорулга-биле Совет Социалисттик Республикаларнын Эвилелинин Дээди Советинин доктаадыры-болза:

I.

НИИТИ СААВЫРЛАР

- 1 чүүл. Күрүне пенсиязын алып эргелтирер:
- а) ажилчылар болгаш албан-хаакчылар;
 - б) шериг албанчылар;
 - в) дээди, ортумак тускай өөредилге черлеринин, училищелеринин, кыргыз белектөр талазы-биле школаларын болгаш курстарын өөреникчилер;
 - г) күрүне азы хей-ниити хүлээлгелерин күүседири-биле холбаштыр инвалит апарган өскө-даа хамаатылар;
 - д) бо чүүлде айтылган хамаатыларнын өг-бүлелеринин кижигүннери азыра-дыкчынын ышкында таварылгада.
- 2 чүүл. Бо Хоойлу богураар күрүне пенсияларын:
- а) назылап кыраан талазы-биле;
 - б) инвалит болу берген талазы-биле;
 - в) азырадыкчынын ышкында таварылганын талазы-биле тыпсыр.
- 3 чүүл. Харугаа ийи-бүрү пенсиялар алып эргелтир хамаатыларга оларнын азы алганын богураа чалгыс пенсияны тыпсыр.
- 4 чүүл. Пенсиялар төлевири ССРЭ-ниң күрүне бюджетин богураа чыл бүрү бериш турар акша-хөрөңгилерин, оң иштинде күрүнениң социал страхованыннын бюджетин богураа акша-хөрөңгилерин күсели-биле, ажил төлевириден кандыг-даа тыттып алышкылыр чокка күрүне хандыраар.
- 5 чүүл. Пенсияларга үндүртүлгөр өнөөс.

II.

НАЗЫЛАП КЫРААН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПЕНСИЯЛАР

- 13 чүүл. Ажилчылар болгаш албан-хаакчылар назылап кыраан талазы-биле пенсия алып эргелтир:
- эр улус — 60 хар четкенде болгаш 25 чылдан эвээш эвес ажил стажында, хөрөңгелер — 55 хар четкенде болгаш 20 чылдан эвээш эвес ажил стажында.
- Назылап кыраан талазы-биле чигеделит байдалдарга пенсия алып эргелтир болза:
- а) ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин бадылааны бүдүрүлгелеринин, цехтеринин, профессионалларын болгаш албан-хуаждарын дандызын богураа — чер алаанын ажилдарында, күш-ажыл хоралыг байдалдарыг ажилдары болгаш илг цехтерде ажилчылар болгаш албан-хаакчылар;
 - б) ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин бадылааны бүдүрүлгелеринин, цехтеринин, профессионалларын болгаш албан-хуаждарын дандызын богураа — күш-ажылдын аар байдалдарыг өскө-даа ажилдары ажилчылар болгаш албан-хаакчылар;
 - в) эр улус — 55 хар четкенде болгаш 25 чылдан эвээш эвес ажил стажында; хөрөңгелер — 50 хар четкенде болгаш 20 чылдан эвээш эвес ажил стажында.
- Ажилчы азы албан-хаакчы, бир эвес аңаа пенсия тыпсырынга эргежок чугула стажтын чартымында эвээш эвес кезин чигеделит байдалдарга пенсия алып эргелтир берип турар чогуур ажилдарга (соңай ажилдап турган черинден хамаарыга чокка) онаажың турар болза, назылап кыраан талазы-биле чигеделит байдалдарга пенсия алып эргелтир.
- Ажилдап турарынын үзүндө пенсия тыпсырынга эргежок чугула намы чедө берген, ыңчаарга долу пенсия тыпсырынга ажилынын стажы четпес, ыңчалажок 5 чылдан эвээш эвес ажилдаан ажилчыларга болгаш албан-хаакчыларга пенсияны бар пропорционалдыг стаж богураа, ыңчалажок долу пенсиянын дөртүң биринден эвээш кемчээлге тыпсыр.

7 чүүл. Назылап кыраан талазы-биле пенсияларын дараазындагы кемчээлдерге тыпсыр:

Ажылдагы хамаатыларнын пенсия хуу-биле		
Айда ажим рубль-биле	Чер алаанын ажилдарында, күш-ажыл хоралыг байдалдарыг ажилдары болгаш илг цехтерде ажилчылар болгаш албан-хаакчылар	Чер алаанын ажилдарында, күш-ажыл хоралыг байдалдарыг ажилдары болгаш илг цехтерде ажилчылар болгаш албан-хаакчылар
	Ажылдагы хамаатыларнын пенсия хуу-биле	Ажылдагы хамаатыларнын пенсия хуу-биле
350 чедир (шүтүтүүн)	100	100
350-ден 500 чедир	85	90
500-тен 600 чедир	75	80
600-тен 800 чедир	65	70
800-тен 1.000 чедир	55	60
1.000 болгаш оон өрт	50	55

Ажылдагы айттылган разрядтарынын түс бүртүтүң талазы-биле пенсия (немеде чокка) мурундагы разряд талазы-биле эң улуг пенсиядан (немеде чокка) эвээш эвес болур.

Назылап кыраан талазы-биле пенсиянын эң биче кемчээлин айда 300 рубль-ге доктаадыр.

Назылап кыраан талазы-биле пенсиянын эң улуг кемчээлин айда 1.200 рубль-ге доктаадыр.

8 чүүл. Назылап кыраан талазы-биле пенсияларга дараазындагы немелдерин (пенсиянын эң улуг кемчээлин барымдаалап) доктаадыр:

- а) ажилынын 15 чыл ажыг үзүткө чок стажы дөш — пенсиянын 10 хуузу;
- б) боттарынын өг-бүлелеринин азыралында күш-ажыл кылып шыдаар аргазы чок кижигүннерин, ажилдавын турар пенсионерлерге: өг-бүлелеринде күш-ажыл кылып шыдаар аргазы чок бир кижигүнүнге — пенсиянын 10 хуузу; өг-бүлелеринде күш-ажыл кылып шыдаар аргазы чок ийи азы оон-даа хей кижигүннеринде — пенсиянын 15 хуузу.

9 чүүл. Ажилдап турар пенсионерлерге назылап кыраан талазы-биле пенсияны бир эвес оларнын ажим пенсия тыпсырынын соонда (пенсиянын түнчү сана-васка) 1.000 рубльден ашпайн турар болза айда 150 рубль кемчээлге төлөс.

Назылап кыраан талазы-биле пенсияны чер алаанын ажилдарында, күш-ажыл хоралыг байдалдарыг ажилдары болгаш илг цехтерде ажилдап турарларга ышкың чигеделит байдалдарга тыпсыска ажилдап турар пенсионерлерге пенсияны ап турар ажилдаан хамаарыга чокка тыпсыска пенсиянын 50 хуузу кемчээлге төлөс.

10 чүүл. Эргежок чугула стажтын, ыңчалажок назылап кыраан талазы-биле пенсия алып эргелтир берип турар намы четпейн турган ажилдавын турган ажилчы-га азы албан-хаакчыга пенсияны ол намы четкенде тыпсыр.

11 чүүл. Назылап кыраан талазы-биле пенсияларын ажил кылып шыдаар, шыдаас байдалында хамаарыга чокка бүгү намында тыпсыр.

III.

АЖЫЛЧЫННАРГА БОЛГАШ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРГА ИНВАЛИД ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПЕНСИЯЛАР

12 чүүл. Ажилчылар болгаш албан-хаакчылар инвалит апарганда, тодаргай-лаарга күш-ажыл кылып шыдаар аргазын доктаадыр азы үр ышкында инвалит талазы-биле пенсия алып эргелтир.

Инвалит талазы-биле пенсияны, бир эвес ажилдап турганынын үзүндө азы ажилдавын турганынын соонда инвалит болу берген болза тыпсыр.

13 чүүл. Күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкындагы чадарында хамаатылар инвалиттерин үр бөлүккө чарар.

Инвалит талазы-биле бөлүктөрүн тодаргайлаарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин доктаадыр турары чурум-биле экинчи-күш-ажыл эксперттеринин комиссиялары чорутар.

14 чүүл. Инвалит талазы-биле пенсияларын күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкында дараазындагы чүүлдерге барымдаалап тыпсыр:

- а) күш-ажыл талазы-биле кемчээлде азы үргүлчү аараанын;
- б) ниити аараанын.

Ажил-биле холбас чок кемчээлдеринин ужурунда күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкында пенсияларын ниити аараанын ужурунда күш-ажыл кылып шыдаар аргазын ышкындагы ышкың кылдыр тыпсыр.

15 чүүл. Күш-ажыл талазы-биле кемчээлдерин азы үргүлчү аараанын ужурунда инвалит талазы-биле пенсияларын ажил стажында хамаарыга чокка тыпсыр.

Ниити аараанын ужурунда инвалит талазы-биле пенсияларын ажилынын чогуур стажы барга тыпсыр. Эргежок чугула стажтын үргүлчүлүгүн (назымы, эр, хөрөңгел, ажилынын бүдүжү хамаарыга чокка) ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаадыр.

20 хар четпейн турган ниити аарыг ужурунда инвалиттер болу берген ажилчыларга болгаш албан хаакчыларга пенсияларын ажил стажында хамаарыга чокка тыпсыр.

16 чүүл. Күш-ажыл талазы-биле кемчээлдерин азы үргүлчү аараанын ужурунда инвалит талазы-биле ажилчыларга болгаш албан-хаакчыларга пенсияларын дараазындагы кемчээлдерге тыпсыр:

- а) I бөлүктүн инвалиттеринге — айда 500 рубль чедир ажыктан 100 хуу, база оон кырынга өскө ажыктан 10 хуу;
- б) II бөлүктүн инвалиттеринге — айда 450 рубль чедир ажыктан 90 хуу, база оон кырынга өскө ажыктан 10 хуу;
- в) III бөлүктүн инвалиттеринге — айда 400 рубль чедир ажыктан 65 хуу, база оон кырынга өскө ажыктан 10 хуу.

Чер алаанын ажилдарында, күш-ажыл хоралыг байдалдарыг ажилдары болгаш илг цехтерде ажилдап турар ажилчыларга болгаш албан хаакчыларга күш-ажыл талазы-биле кемчээлдерин азы үргүлчү аараанын ужурунда инвалит талазы-биле пенсияларын дараазындагы чигеделит кемчээлдерге тыпсыр:

- I бөлүктүн инвалиттеринге — 100 хуу
- II бөлүктүн инвалиттеринге — 90 хуу
- III бөлүктүн инвалиттеринге — 85 хуу

Күш-ажылдын аар байдалдарыг өскө ажилдары ажилдап турар ажилчыларга болгаш албан-хаакчыларга күш-ажыл талазы-биле кемчээлдерин азы үргүлчү аараанын ужурунда инвалит талазы-биле пенсияларын дараазындагы чигеделит кемчээлдерге тыпсыр:

- I бөлүктүн инвалиттеринге — 100 хуу
- II бөлүктүн инвалиттеринге — 90 хуу
- III бөлүктүн инвалиттеринге — 65 хуу

Пенсияларын эң биче кемчээлдерин: инвалиттин I бөлүктүн талазы-биле — айда 360 рубль; II бөлүктүн талазы-биле — 285 рубль; III бөлүктүн талазы-биле — 210 рубль кылдыр доктаадыр.

Пенсияларын эң улуг кемчээлдерин: инвалиттин I бөлүктүн талазы-биле — айда 1200 рубль; II бөлүктүн талазы-биле — 900 рубль; III бөлүктүн талазы-биле — 450 рубль кылдыр доктаадыр.

17 чүүл. Ниити аараан ужурунда инвалит талазы-биле ажилчыларга болгаш албан-хаакчыларга пенсияларын дараазындагы кемчээлдерге тыпсыр:

- а) I бөлүктүн инвалиттеринге — айда 500 рубль чедир ажыктан 85 хуу, база оон кырынга өскө ажыктан 10 хуу;
- б) II бөлүктүн инвалиттеринге — айда 450 рубль чедир ажыктан 65 хуу, база оон кырынга өскө ажыктан 10 хуу;
- в) III бөлүктүн инвалиттеринге — айда 400 рубль чедир ажыктан 45 хуу, база оон кырынга өскө ажыктан 10 хуу.

Чер алаанын ажилдарында, күш-ажыл хоралыг байдалдарыг ажилдары болгаш илг цехтерде ажилдап турар ажилчыларга болгаш албан хаакчыларга күш-ажыл талазы-биле кемчээлдерге тыпсыр:

- I бөлүктүн инвалиттеринге — 85 хуу
- II бөлүктүн инвалиттеринге — 65 хуу
- III бөлүктүн инвалиттеринге — 45 хуу

Күш-ажылдын аар байдалдарыг өскө ажилдарында ажилдап турар ажилчыларга болгаш албан-хаакчыларга ниити аарынын ужурунда инвалит талазы-биле пенсияларын дараазындагы чигеделит кемчээлдерге тыпсыр:

- I бөлүктүн инвалиттеринге — 85 хуу
- II бөлүктүн инвалиттеринге — 65 хуу
- III бөлүктүн инвалиттеринге — 45 хуу

Пенсияларын эң биче кемчээлдерин: инвалиттин I бөлүктүн талазы-биле — айда 300 рубль; II бөлүктүн талазы-биле — 230 рубль; III бөлүктүн талазы-биле — 160 рубль кылдыр доктаадыр.

Пенсияларын эң улуг кемчээлдерин: инвалиттин I бөлүктүн талазы-биле — айда 900 рубль; II бөлүктүн талазы-биле — 600 рубль; III бөлүктүн талазы-биле — 400 рубль кылдыр доктаадыр.

Ажилчы азы албан-хаакчы, бир эвес аңаа пенсия тыпсырынга эргежок чугула стажтын чартымында эвээш эвес кезин чигеделит кемчээлдерге пенсия алып эргелтир берип турар чогуур ажилдарга (соңай ажилдап турган черинден хамаарыга чокка) онаажың турар болза, ниити аарыг ужурунда инвалит талазы-биле пенсия алып эргелтир.

Ажилдап турарынын үзүндө I азы II бөлүктүн инвалиттери апарган ажилчыларга болгаш албан хаакчыларга, бир эвес олар долу пенсия тыпсырынга ажилынын четтир стажи чок болур болза, пенсияны бар пропорционалдыг стажы богураа, ыңчалажок долу пенсиянын дөртүң биринден эвээш эвес кемчээлге тыпсыр.

18 чүүл. Инвалит талазы-биле пенсияларга дараазындагы немелдерин (пенсияларын эң улуг кемчээлдерин барымдаалап) доктаадыр:

а) ниити аарыг ужурунда I болгаш II бөлүктөрүн инвалиттеринге ажилынын 10-дан 15 чыл чедир үзүткө чок стажы дөш — пенсиянын 10 хуузу, 15 чылдан өрүдө — пенсиянын 15 хуузу;

б) боттарынын өг-бүлелеринин азыралында күш-ажыл кылып шыдаар аргазы чок кижигүннерин I болгаш II бөлүктөрүн ажилдавын турар инвалиттеринге (инвалиттин чылдагынаында хамаарыга чокка): өг-бүлелеринде күш-ажыл кылып шыдаар аргазы чок бир кижигүнүнге — пенсиянын 10 хуузу; өг-бүлелеринде күш-ажыл кылып шыдаар аргазы чок ийи азы оон-даа хей кижигүннеринде — пенсиянын 15 хуузу;

в) I бөлүктүн инвалиттеринге (инвалиттин чылдагынаында хамаарыга чокка) оларын ажаап-тежеринге — пенсиянын 15 хуузу.

Ниити аарыг ужурунда I бөлүктүн инвалиттеринге немелдеринин ниити түтү пенсиянын 30 хуузуна ашпас болур.

19 чүүл. Инвалиттерге—60 хардан өртүр эр улустарга болгаш 55 хардан өртүр хөрөңгелерге, инвалит талазы-биле пенсияларын бүгү намында тыпсыр. Ол инвалиттеринг херечелелер дагын кылдыра чүгө оларнын билдиришкенин богураа чорутар.

Инвалит талазы-биле пенсияларын өскө инвалиттерге күш-ажыл кылып шыдаас бүгү үзүндө ниитиле тыпсыр.

20 чүүл. Кандыг-бир тывар ажилыг I болгаш II бөлүктөрүн инвалиттеринге пенсияны ажилдаан хамаарыга чокка долузу-биле төлөс.

III бөлүктүн ажилдап турар инвалиттеринге пенсия төлөсө пенсия болгаш ап турар ажим пенсия тыпсырынын мурунда бүгү ажилынын ниити түтүндө ашпайн турар ыдыг кемчээлге төлөс, ыңчалажок тыпсыска пенсиянын бүгү таварылгаларда 50 хуузуна эвээш эвеске төлөс.

IV.

АЗЫРАКЧЫЗЫ ЫШКЫНДЫРГАН ТАВАРЫЛГАДА АЖЫЛЧЫНАРЫН БОЛГАШ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРЫН ӨГ-БҮЛӨЛӨРИНГЕ ПЕНСИЯЛАР

21 чүүл. Азыракчызы ышкынданган таварылгада пенсияны өлгөн ажилчынын, албан хаакчынын азы оон азыралында турар пенсионерин ажил кылып шыдаас өг-бүлелерин кижигүннери алып эргелтир.

Өг-бүлениң ажил кылып шыдаас кижигүннери деп санаарлар болза:

- а) 16 хар (өөреникчилер — 18 хар) четпейн уруулар, алышкылар, азы угбалышкылар болгаш урууларын ажил-тулу азы бир эвес олар 16 хар (өөреникчилер—18 хар) четпейн чораш инвалиттер апарган оон улуг намылыр; ыңчаарга алышкылар, азы угбалышкылар болгаш урууларын ажил-тулу, азы — бир эвес олар ажил кылып шыдаар төлөдери чок болган таварылгалар;

- б) адамы, нези, кадайы, ашаа, бир эвес олар назылап кырып берген болза: эр кижилер 60 хар, хөрөңгелер 55 хар, азы инвалиттер болуп турар болза;

- в) төрөдеринын азы ашаа-кадайын кайы бирөөн хар-назымында болгаш ажил кылып шыдаарында хамаарыга чокка, бир эвес ол өлүп калган азыракчынын 8 хар четпейн урууларын, алышкылар азы угбалышкылар болгаш урууларын ажил-тулу ажаап карактап турар болгаш ажилдавын турар болза;

- г) кырган адамы болгаш кырган нези — хоойлу богураа оларын азырап тежер кижини чок таварылгалар.

Өлгөн кижинин азыралында кырбайн чораш уруулары болгаш ажил кылып шыдаас төлөдери бир эвес олар оон сонгаар амыларар чүрөсүн ышкында болза ол кижин өлгөн таварылгада пенсия алып эргелтир.

22 чүүл. Төрөдеринын ийдиришкенин азыралында чораш уруулар адамы азы нези өлгөн таварылгада бир эвес өскө төрөлү ажилдап турар таварылгада бенин пенсия алып эргелтир.

23 чүүл. Өөренип турар урууларында, алышкыларга азы угбалышкыларга болгаш урууларын ажил-тулуңте пенсияны олар стипендия-даа ап турар болза, база төлөп бөөр.

24 чүүл. Азыракчынын төрөдери оң өлүртүң мурунда азы соонда назылап кырааны азы инвалиттер апарганы хамаан чокка пенсия алып эргелтир.

Өлгөн кижинин кадайы азы ашаа бир эвес назылап кыраан азы азыракчынын өлүр мурунда азы оң өлгөн соонда 5 чылдан орай эвесе инвалит апарган болза пенсия алып эргелтир. Ашаа азы кадайы өлгөн ажил кылып шыдаар намы чедө бенин уруулары чок кижиге пенсияны назылап кырымыр үеи четпейн азы инвалит болу бербөөн хамаан чокка тыпсыр.

25 чүүл. Күш-ажылга кемчээлдеринин азы профессионал аарыгын ужурунда өлгөн ажилчыларын болгаш албан-хаакчыларын өг-бүлелерин пенсияны азыракчынын ажилынын стажында хамаарыга чокка дарааында кемчээлдерге тыпсыр:

- а) өг-бүлениң ажил кылып шыдаас үш азы оон хей кижигүннеринге — азыракчынын айда 500 рубль чедир ажыктын 100 хуузу болгаш оон кырынга азыракчынын арткан ажыктын 10 хуузу;

- б) өг-бүлениң ажил кылып шыдаас ийи кижигүннеринге — азыракчынын айда 450 рубль чедир ажыктын 90 хуузу болгаш оон кырынга азыракчынын арткан ажыктын 10 хуузу;

- в) өг-бүлениң ажил кылып шыдаас бир кижигүнүнге — азыракчынын айда 400 рубль чедир ажыктын 65 хуузу болгаш оон кырынга азыракчынын арткан ажыктын 10 хуузу.

Чер иштинде ажилдарга, күш-ажылдын байдалдары хоралыг ажилдарга болгаш илг цехтерге ажилдап турган база күш-ажылга кемчээлдерин азы профессионал аарыгын ужурунда өлгөн ажилчыларын болгаш албан-хаакчыларын өг-бүлелерин пенсияларын дарааында чигеделит кемчээлдерге тыпсыр:

- а) өг-бүлениң ажил кылып шыдаас үш азы оон хей кижигүннеринге — 100 хуузу

- б) өг-бүлениң ажил кылып шыдаас ийи кижигүнүнге — 90 хуузу

- в) өг-бүлениң ажил кылып шыдаас бир кижигүнүнге — 65 хуузу

Күш-ажылдын байдалдары аар өскө ажилдарга ажилдап турган база күш-ажылга кемчээлдеринин азы профессионал аарыгын ужурунда өлгөн ажилчыларын болгаш албан-хаакчыларын өг-бүлелерин пенсияларын дарааында чигеделит кемчээлдерге тыпсыр:

- а) өг-бүлениң ажил кылып шыдаас үш азы оон хей кижигүннеринге — 100 хуузу

- б) өг-бүлениң ажил кылып шыдаас ийи кижигүннеринге — 90 хуузу

Венг кездээ кездүрүшкүн

Венгрия — байлактат чагай край. Венгриянын көрүнүшү үнүмдүү таарымчалык, агаар бойдуу чымчак, а жана кол түбө болуу терең черинге ханым баян венгер улустун күш-ажылына ынак-шымыл болуп. Венгерлер боттарын «малдар» деп атап туралар. Ону арте буринуг венгер дылга чугаалаарга «черин амы-төдери» дэни ол. Венгерлердин күш-ажылы болгаш оларнын ханы ынак-шымыл чер алдына баштыг кызылгастык өлкөк жүжүдү-биле, чигир сөөкээленин амдынын чулуу-биле, виноградын чечинитиг салбаа-биле байлактат. Эрткен чылын венгер тараачынар сөөлү беш чылар дуртуунда көстүп көрбөн байлакт джүгүтү өстүргөнөр.

Бистер Дунай хемин дургаар шөйүлгөн чагайды оруктап хап орудус. Оон муруну чарында Венгриянын кезде ажалыг министрствозуну ажаллачылар өштер-биле беседата билип алганым сан медээлери угаанымга түндөп бодай бердим.

«Бистин кезде ажал-агымын» дайын улуг когаралы таварыштырган. Чуртун бүтү малынын үштүн ийи кезини фашистерин узуткааны анаа херечи болуп. Улустун эрге-чарыгыннын үзүндө ажалыг чоннар кезде ажал-агынын көдүр-ери даш демиселди калбарган. Оон түн-нелде бистин жүжүдүс дайын мурунундагы денелинде белем, мыймыгтыг улуг маз 300 муң амыг башка, а хаваннар ийи чарык катап өскөн. Бистин кездемисе ам мурунунунан артык байлакшымыл болуп турар. Тараачынаарнын орулгазы 1938 чыла улуг 50 хуу өскөн. Оон чыл-дагааны чүдө диле, коллективит улуг ажал-агыга тараачынаарнын каттыжарына дуулап турар Венгриянын ажалыг чоннар партиянын шын политикасында, жүргүдөн, ажалыг аныккан көзүнүн ап турары экономик улуг деткимчеде болуп. Бистин мурунунда бергендерини чүт билингир. Улутунун чиг-этке, чурттагы чонун аш-чеге херектеди хемчээл чок өскөн турунда, ону бистин кезде ажал-агымыннын долу хемчээлг ханымын шыдааын турары тодартай деп олар чугаалааннар.

Будапештин муруну чүгүндө тозан километр черде Дунайнын эринде чатылган Дунафельвар деп улуг суурга чораян бис. Оон чурттагычарынын улуг-кезин тараачынаар. Черепица дээрларг арыг-сигил чатып катт бажынарлар, кудумчуларын дургаар теректер чысаалар үнүн. Суурун түндө шын баштыг дуганын мурунда калып бар. Калыптын экинде дуганга улаан таштай бастыган орук көпкылаштан хамаан чок калып деп түбө көсүк болуп. Кудумчулар ханымнын: суген, өдөк, шабан салган тергелг чүктөр шыгырттайын дагылашкан, шимчеп чоруп тургулаан. Дарган-наар чер экиндин чанында хой кескинден кылган кожагар бөрүтү тараачынаар шыгылаан: оон чанында тергелдер ан-дазынаар, илирлер чүдүрүп каан турган.

Бистер партия эге организациязынын секретары эш Пальфине алаал келди. Ийи согалыг арыг-сигил биче өрөк болган, булуна шой суугу салган, хавада эрткен чылын мөчөн ашаның көзөнөктүг чүрүп азып каан болу.

Ол бажынын ээзи угаангир шырайлы кара плато кеткен белек эвес херектен кичи биске мынча деп чугаалаан.

Силер бистин кезде коммунистерин мурунда калыг бергелер барын сонургап турар-дыр силер. Бергелер ал-да хой болбайлаан, ынаала-даа кол берге — барын чайгылышымын бистин партия алып тилеэн. Ам ажаллаары берге эвес апарган. Бир—бир чартык чыл бурунгаар чудурук-байлар көзөгө көстүг чоруп, коммунистерин көчүп, ал-да өжөнөмис негээр бис деп кыжылып турганы билингир. Ол кезде Венгриянын Министрлер Чувалынын даргазы турган Ире Надь дээрин чудурук-байлар узутка-тынган, ам шунту кичи күш-ажыгы тараачынаар аларган, ыначангаш оларлар күрүнө мурунда хулаага күтүсчелерин негээри — ажалычыннар биле тараачынаарнын эвиленин бажынаткаан ол болуп деп радио дамчыштыр медээлген, Венгриянын ажалыг чоннар партиянын ТК-ынын эрткен чыгы март пленумунун соонда ыныг чайгылышкын чайлашкан. Бистин суурунунда улуг эвес болза-да бажыг бүтүрүлгө кооператив бар. Мында солун чүдүлөр бар. Мынаарга өлчө бараалынаар, бодунар көрүп көргөнөр.

Хүн ажалычче чооксулаан. «Конституция» кооперативтиг бажыг калжааларын хүрээлөөн ыштыларын хөлөгелери узутуу болуп көстүп тургулаан. Кооперативтиг хериминин иштинде амыдылар ханымгып турган: сери алдында маскалар даажы болгаш демир кыгыраакшымын дыңналар, ол дээрге, хер-херекседи чакса белеткеп септен турганы ол; үш ар кичи инек калжазынче чемин кирип белеткэн турган; сарыг өнүгү узун чаа хава калжазында хава оолдары турганнар.

Кооперативтиг чери улуг эвес 540 холд (0,57 га) болза-да, ол 80 инектер-лиг, 250 хаваныг, ногаз ажал-агылыг, ары азыраар черлиг, чимис үнер улуг эвес сактыг. Кооператив болза, партиянын терең огу дээрин кооператив келжүгү-

нери март пленумунун соонда аки бил-геш, онза кызымаккай ажаллааннар! Мында көр солун чүдүлөр бар болгаала— ону көр даш хуу ажалдыг тараачынаарнын маңаа хүн бүрдө-ле көп турары халас эвес. Эрткен чылын Дунафельварга ортумаа өг-бүлө ортумаа-биле 20 муң форинт хире орулгаагы болуп турунда, кооперативте ындиг өг-бүлө бүрүгү оон ийи катап хойну ажалдан алган.

А кол-ла чүве тараачынаарнын медер-лиге эргилденип болуп өгөлөөн болуп. Бажылар партияга чок апарган, бастер-ия, коммунистерин кычкенгилг дымнап турар деп эш Пальфине биске чугаалаан.

Будапеште эш чоруп оргом, ол шы-гыг болгаш биче сеткилдиг херектен кичи-жигит чугаазины кайгамчык ханым шы-ныг дугайын бодап чораян мен. Алды чыл бурунгаар ол херектен калып шажыга чүдүп чораян, а ол ам партиянык ына-ныгтыг келжүгү апарган. Барымы чай-гылышчылар «чонун чагай чоругу даш» деп бодунун коозун сөөлү-биле Венгрияны социализмниг шынын оруунан чай-лазын оралдашканнар. Ынаала-даа кезде ажал-ишчилеринин терең пар-тиянык, бодунун улусту эрге-чарыга-зыга бүтүрлө чайгылы чок болган. Ынаага кезде социалисттик секторну калбаргырычче болгаш бажыгаарынче шантпирлиг угаанышкын бодурагынын иштин денелин чавызадырыга чедирш болуп дээр чигинигил үнөр чамдыг чердеге март пленумунун соонда белем тургулаан. «Кезде ажал-агыг продукция-зынын үштүн ийи хуу секторга олаа-зыг турар болгай. Устүне шантпирни хуу ажалдыг тараачынаар канчаар көр-өт!» деп ол чигиникчилер чугаалап турганнар. А ол шантпирни хуу ажалдыг тараачынаарнын көргөн мындыг: эрткен чылын күзүндө оларнын 90 амыг хуу-ту тараачын бастырган дораа-ла күрүнө Желекелинге дужааланган. Ол чоругу тайлыбар чокта-ла билингир.

Венгриянын ажалыг чоннар партияны-нын III съездин эрткен 1955 чылын белеткелди, шилчипкини чылы бол-ган деп тодартгаалаан. Чурт күжүн өөч-өп алган, чаш беш чыла белек көдүр-лүшкүчө дүрүн үнүшкен. Кезде ажал-агынын алтырын тускай чугаалашкан БАЧП-нын ТК-ынын июль пленуму вен-гер кездэни улам хөгжүдүрүн тодартгай оруун айткан. Пленумун шилчипкине: бүгү секторларга, маңагы мал ажалы-нын алдында кезде ажал-агыг про-дукциянын хемчээлди улуттыгары; соци-алисттик секторну чоругу болза-даа сан болгаш шынар талазы-биле хажыг чокка өстүрүп көрдүгөн. Эрткен чылын по-литиктиг чугула түндөй болза венгер көдөзүн хөгжүдүрүн перспективтеринге бүтүрел чок болурунче барын оппор-тунистерин негетирин турган суртаа-лын узуткааны болган. Ол түндөк боттут херек кырында бажыларын турар. Ире Надьтын узуткагы политиказын түндөйлө 1953—1954 чылдарда тара-ачынаарнын чамызын бодурага коопе-ративтеринден үнгөн турган болза, 1955 чыла 60 муң тараачын өг-бүлөлөр коопе-ративтерге каттап киргенер. Оларнын бары-ла үштүн бир хууу орумжактар. Ам бүгү черин бары 40 хууу болгаш тарыч черин үштүн бир хууундан хойу социалисттик секторга хамаарып турар. Кооперативтер организас талазы-биле бажыккан, оларнын удуртуу эки-жон; оларнын иштинде күш-ажыдын организациязы элөөн тодартгай апарган, де-мократия бажыга берген. Кооперативтиг келжиг буртуунун ажалдан алган күш-хуууну саны 1954 чыла 270 турганын-дан 1955 чыла 290 чедир, а күш-хуунун үнөз оруумаа-биле чээрби хуу өскөн. Эрткен чылын кооперативке ажаллап турган өг-бүленин ортумаа орулгазы хуу ажалдыг ортумаа тараачын өг-бүленин орулгазын куду эвес болган.

Джүгүтүн көргүзүлгелерин денелге-биле көргүзгө мындыг: хуу ажалдыг тара-ачынаар-биле денелгө кооперативтер бир холд черден кызылгасты 1,6 центнер хойну, а кол тарыга култураларын 10 хуу хойну ажаан алган.

Партиянын удуртулганы болгаш улус-тун күрүнөзунин дууламчызы, коопе-ративке кирген тараачынаарын бодунун келди үзүнгө бүтүрлөй болгаш оларнын ханымшымын көдүрүшкүнү мын-дыг чедипкиниг түндөлдери чедип алдырын аргазын берген.

Венгер кезде эрткен чылын дуртуунда бары-ла алды чартык муң тракторларын (Венгрияда бүгү тракторлар ам чээрби муң амыг), дөрт чүс комбайнаарын, муң амыг молотилаларын болгаш өскө-даа машиналарын алган. Венгриянын шөлүнө минералдыг удобрелерин дайын муру-нундагызын барык 4 катап хойну чашкан. Партиянын кыгырык-биле 1200 дуртулгалыг партияжи-органи-зациялар хоорайлардан келгеш, кезде ажал-агыда ажаллап киргенер. Коопе-ративтерге чедип, контрактия кере-зенин талазы-биле, машина-трактор станцияларынга натура төлөвир талазы-биле чигилдене тыныскаан. Кооперативтер сорутугу үзүнгөнөр-биле, үргелг мал-биле хандыргыган, оларга дууламчымын өрөм-шнчиле черлери көргүзүп тур-ар... Бүгү чүвени санаары берге... Венгер тараачынаарын күш-ажылы болгаш

улустун күрүнөзунин дууламчызы кай-гамчык түндөлдү болдурган — кезде ажал-агыг талазы-биле 1955 чылын планы ажыг күтүсчелер, а чурттагыч чонун амыдыраанын денели белеэн.

Чаш беш чыла бистин венгер өнүк-теривитин планнары улуг. Чуртун кезде ажал-агынын продукциязынын бүдүрүлгөзунин иштин-биле 25 хуу өстү-рери көрдүгөн. Чаш беш чылын бирги чылы — 1956 чыла кезде ажал-агыг-га капитал салышымын ийи катап улуттап турар. Яны-бүрү тараа култу-раларын аразында денелгүтүг өскөт-кеш, кызылгасты, ылаңгыя кукурузын көзүдери, мал чени култураларын тарылгазын улуттыгары, а мал ажалы-нын талазы-биле мыймыгтыг бода малын, ылаңгыя инектерин баш санын өстүрүр чоккеу келди үнөз сорулгазы болуп тур-ар.

Венгриянын кезде ажал-агынын көдүр-еринин программанын кол эрөө болза, бүдүрүлгөзун чаш кооперативтерин ор-ганизастап, бар кооперативтерин калбарып тургаш, социалисттик секторну үргүчү өстүрери болуп. Ам кол кичээлг чаш ажалыг кооперативтерин бажыгаарынче салдынар. Моон мурунда кажан чаш кооперативтер көшкөп турган учурунда кол-лестивит улуг болгаш орулгаагы ажал-агынын чорудуу шыдаас таварыгалар тургулаан. Ол чорук кооперативтиг ат-алдарын бастырып, чудурук-байлар суртаалыга чемини берип турган. Ам бо кезде партия бодунун чер-черде органи-зацияларын кооператив тургуушкунунун херекте ханым белеткелдиг болу-рун, сан сүрү чоруктан ойнааарын не-ген турар. Суртаал-танылга ажалын кооперативтер келжигүнеринин боттары-нын иштинде болдырып чорудуп турар.

База бир чугула сорулга болза малын баш санынч талазы-биле хуу сектордан кооперативтерин чымып калып турар чорун узуткаары болгаш анаа холбаш-тыг кукурузанын тарылгазын өстүрери болуп турар. 1955 чыла хуу ажалыг-лар кукурузаны тарылга шөлүгүн барык-ла үштүн бир хууунга тараан турла, кооперативтерге кукуруза шөлү он ашпаа хире-де хуу халдуг болган. Социалисттик секторун ажал-ишчилери анаа ханмай, кукурузаны өстүрери даш демисежип турар.

Дунафельвардан үнү чоруп турвушта кезде парткомун секретары эш Биро бис-ке-мынча деп чугаалаан:

— Бистер чудурук-байлар-биле ам-даа көшкөп демисежип турар бис, бистин ара-мыста чамыг чөпчөкчөмчиги кижилер база бар, бисте «хөкүгү чудурук-байны» дээр чаш сөстүн тыттып келгени таварыл-даа эвес болуп ийи. Ол чудурук-бай бо-дунун черин хөкөмчөкчөк үлөп берилгеш, боду чүм-даа кыбайн саалап омурган, акшаны санап ап турар. Биске Ире Бидя дээрин шак ыныг турган чүве. Ол ёлугу көнтора ажалып алган — он беш хөкөм-лекчилер анаа үндүртү төлөп, база дужаар белеткелди белем хуусаа бетинде күтүсчү турганнар. Ире Бидяны хүндөлө самбы-ралыга дээр чыгып байлап болуп турган. Ону чүгө ыначангаан — тараачынаар боттары ону сойлап илереткеш, шүгүг-ге дужааланган! Чудурук-байны ат-алдар-лыг ээ болганыннан баян! джиги, ону тооп дыннап турар хуу ажалыглар ам-даа хой. Ынаага чүгө бистер, комму-нистер оожургавай, анаа уду ажалдан турар бис.

Дунафельвардан үнү чоруп тургаш, хуу ажалдыг ортумаа тараачын Тотуну сонургап көргөн бис. Суурда «Тоту амыг» деп шолалыг, бежен харыг болза-да, сыны хон болгаш быжыг кичи болу. Оон бажыны арыг-сигил, шери-гден халажып келген огу дуулап турар болганыннан — оон ажал-агымын аки тургустуган.

Элдөк чазык Тоту биске соок алды-налчак арагазын куткап, эринин салып суйбашымаан, дашаа чок чугаалаан:

— Кооператив дээрге эки-ле чүве-лир. Ону эки сөрү алдыры херекти-дир. Мен бо күзүн сес кооперативтер кезип көрдүм. Оларнын эки ажаллап туралары-даа бар, багылары-даа бар болу. Бистин дуна-фельваржынаарын көргө безин оларда бү-гү чүве эки ышкан, ынаала-даа инекте-ри эөөш сүт берип турар. Чүге ыны-гы? Мал чени өскө. Улегер сөтө чүд-дизиле. «Эрткен чылыг кукурузаны ка-жазында чымырда-ла чаш кукурузанын кезип манай турар кичи ажал-агыг-гы ол». Шак-ла ыныг болуп херек. А оларнын калжазы тур, чаш инек калжазы тулар херек. Кандыг-даа джиги коопе-ратив эки. Тракторлар, машиналар... чүгө ак-сеткилдиг болгаш сактыгы ажаллаар херек...

Орукка чоруп оргом, кайгамчыктыг венгер чогаалчы Петр Верештин маадыр-ларын бирезинин «Кооператив дээрге кичи бодунун чүгө күжүг черге берип-келсе эвес, харын бодунун угал-болдын соруз-күзелин кооперативке салыпканда чүгө ынаада эки болуп шак ыныг хер-ек болу» дээн сөстөрүн сактып бодап келдим.

Ычанганш бо бүтүгү венгер тараачын чыл бүрдө-ле улам тода билип эи турар.

Ю. ШИЛИМОНИН.

Будапешт хоорай.

Албаниянын Улус Республикасында кезде ажал-агыг кооперативтеринин киржикчилеринин културлугу денелин бедиринче улуг кичээлг салды-нып турар. Дыка хой кооперативтерде номчула бажынаары ажиттыгылаан.

Чурукта: Верри (Фьери район) суурда кезде ажал-агыг кооперативинин номчула бажынында.

Албаниянын телеграф агенттигелеринин фотога.

Н. А. Булганиннын болгаш Н. С. Хрущевтун Англияга чоранынга хамаарыштыр англи телевизорнун дамчыдылгасы

ЛОНДОН. Радио дамчыдылгасынын Бри-тан корпорациязы (Би-Би-Си) Н. А. Бул-ганиннын болгаш Н. С. Хрущевтун Ан-глияга аян-чорук кылып чоранынга ха-маарыштыр телевизор дамчыдылгасынын программаны май 7-де кездэе чарлаан. Ол аян-чоруктун хой санын чүдүлгелерин программада көргүскен. Ылаңгыя, совет аалчыларга англичаннаарын канчаар бай-ыр чедирип турарын херечилеп турар чуруктары мында көргүскен. Делегейниг ийгиг дайынынга гитлерж шеригерге удуз ийити демиселге СССР-ниг болган Англиянын киржалгелди көргүскен кино-

хроникадан кино чуруктарын программа-да база киргеген. Оон мнай атомнук эн-ергияны тайбын сорулгаарга ажалгаары-нын талазы-биле Совет Эвиленин чедипкинигеринче кичээлгелди база угаан-дырган. Улустар аразынын харылзааларын улам-на хөгжүдүрине совет удуртукчулар-нын Англияга барып чораян аян-чору-нун таарымчалыг учур-дуузынын дугай-ында радио дамчыштыр премьер-министр Иленин чугаазынын иштинден сөстөр-биле программа төнгөн.

(СЭТА)

Польшаның садыг болгаш балык флотунун өзүлдези

ВАРШАВА. Улусчу Польшада үзетпүр-нү чаш азырларынныг бирези — судно туудушкуну дүргөн хөгжүп турар. Ала-чуртун судно туудушкуну садыг флоту-дуну кол өзүлдез болуп берген. Ам үдө Польша садыг флотунун тоңажы дайын мурунундагыныг дөрт каттап алып турар, а дайынын чүкө сөөртүлгөзун дайын муру-нун үзү-биле денелгө алып катап ула-гатаан.

Польшанын садыг судноларында деле-гейин хой-хой күрүнелеринин, оон иш-тинде Европанын, Азиянын, Африканын, Латин Американын порттарына учура-жып болуп. Сөөлү үдө польша порттар-биле Улусчу Кыдаттын, Индиянын, Ин-донезиянын болгаш Вьетнамын портта-рынын аразында доктамаа далай шугу-нары ажиттыгынган.

Чуртун улус ажал-агынын чаш алы-ры—далайын ажалы оон-биле калы ба-за хөгжүп турар. Балыкчы польша судно-

лар ам ырак далайжыларже тыныш кы-лып үнүп турар. Баатий эркиндиге амыг үнөйг балыкчы порттары болгаш базалары дертинген.

Польшанын улус ажал-агынын хөгжү-лдеринин беш чыл планы чуртун садыг болгаш балык тулар флотун дыка өстү-рерин болгаш чарыгарын көрүп турар. Пармалганын дындап турарын ёзуаар алдыга, беш чылын дуртуунда садыг флотунун тоңажы 40 хуу улугдыр. Флот узуг суднолар-биле додлунар, оон иштин-де 10 муң болгаш 18 муң тонна сүт иш-киргин суднолар-биле хандыртнаар, са-дыг порттарынын дертелгелери дыка чары-гытган турар. Беш чылды дуртуунда дайынын балыкчы судноларынын тоң-ажы база улугдыр. 1960 чылдын төңүзүгө чедир 1955 чыл-биле дөмөй-лөргө балыг тыныжы 77 хуу көзүдөр.

(СЭТА)

Баштайгы кыдат паровоз

ПЕКИН. «Женьминьжибао» солунуну ымындыг турары болза, Дальнинскинин паровоз-агон туудушкунуну заводунуг телевидел кидизи барааннар дажыгалаар «1—5—1» деп Кыдатта баштайгы паровозу чогаалдыг телевиделерин чоктаа чаш дооскан. Санап көргөнн ёзуаар алдыга, ол чаш паровоз бодунун көргү-зүлгелерин талазы-биле даштыкыдан ал-

ган даштыкынын локомотивтарын ажалып турар.

Ук чаш паровозтарын хойну бдүтүрүп үндүрине белеткелдер амыг үдө чоруп турар. Кылат улустун национал байыра-лынын Хунюнде — бо чылын октябрь 1-де баштайгы ол кыдат паровоз чуртун демир оруктар магистралдарынче үнү-тер.

(СЭТА)

ДИЗЕНТЕРИЯ ДУГАЙЫНДА КОЛ ЧУУЛ

Дизентерия — шангырлыг, а чамыкта хан-биле кады үнер халдавырыг кыжы аарык болуп.

Дизентерия көчүгү үр — эш илп, кыжыталым, ижин аартып эрттер. Ындыг таварылгалар болганда, эмчиге дүг-ген баар болгаш амыг ону чогуур аш-чени болгаш халга-залды азыр эмилгеге чорудар. Оон андаа эмчи халдавыр тараалып даш аарыг кижинин бажынынга дизентерия кыдыртур.

Чамыкта дизентерия чик хевирлиг эртин болуп — 1—2 конушта үргүчүлдер шоолуг улуг эвес кыжытаашкын хевирлиг база эрттер. Мындыг таварылгада чамык аарыг кижилер бодунун аарымын айымалдын тооп көрбөй турар-лар. Багай чем чигинден болган боор, болу эрте бээр оң даш эмчиге барбастар, ук аарыгын кылашпап, харын ажаллап тургаш эрттирип туралар.

Бо чорук чүге чедирип болуруга?

Ол чорук шуут сегиринге чере чедирес. Дизентерия хоочураа болгаш бирде чилип, бирде күштелип чораш-чы-чылы-биле үргүчүлден болуп. Кижинин кадын ыныг аарыг күштү-биле басыралар. Ычанганш, дизентериянын эмнеттес кижилер хоралыг чорукту бодунга болгаш өөрүнге чедирип болуру ол ышканжыл!

Дизентерия—халдавырыг аарыг: ону тывалдырып турар микробтарын дизентерия палочкалары деп адар. Олар аарыг кижини чогуур арылганышкыны-биле кады организмден хой-биле дашкаар үнүп туралар. Дизентериядан аараан кичи бир эвес бажынынга артып каап азы ажалдан чоруп турар болза, ол анда келген кижилерге болгаш кады ажал-лап турар кижилеринге аарыгын халдаар.

Ычанганш кандыг-бир кыжык, харын чик-даа кыжыг үзүндө эмчиге баарынын учуру билингир ышканжыл, бир эвес эмчи эмилгеге чытырар дээр болза, оон канчал-даа ойталап болбас.

Дизентериядан бодун болгаш өсөөдери камгалаар тедө-де чүнү кылар учурулугу?

Хамыктын мурунда кижилер дизентериядан аарында микробтар кижинин организмине кирип турарынан ол аарыг болуп турарын билер херек. Хамыктын мурунда микроб хирленген чемнер-биле азы суг-биле кады аасче ки-рип турар.

Бир эвес дизентериядан аараан кичи эмчиге чытпайн,

бажынынга артып калган болза, оон-биле кады ол арылган-ганын соонда халдарын чүбөс болза, ол болу болган ону ажал турар кижилер микробтарын хабес, ногаалара өскө-даа продуктуларга чышырып болуп. Ол продуктуларын чигеш, додандыр турар кижилер аарып болуп. Аарыг кижин деггени, чикжэ экиг тууды база өскө-даа чүдүлгө дамчыштыр аарыг база халдап болуп. Ычанганш кичи бүрү-ү арылганын соонда халдарын саванал чуур, ол ышкан чем чиринин мурунда болгаш чем белеткээринин мурунда ылаваа чунар учурдуг.

Дизентериянын микробтарын сактер албаннаар бажы-дан өрөөлчө ужуп кээп, кижини чеминге хонган база тара-дып болуп. Ычанганш өрөөлдерде сактерин бар-ла аргалар-биле чок кылар херек. Сактер чымылазын даш албаннаар бажынынын, хеример иштин, бөк төгөр хааржактарын бол-гаш онгарларын арыг-шевер тургузар.

Бир эвес булук албаннаар бажы чанында, бир эвес ку-дук багай кылдыган болгаш чон ишти демир-хууну ажал-лавайн турар болза, дизентериянын палочкалары сугже база кирип болуп. Чамыкта кижилер аарыг кижинин хевин чүг-бушаан, хем суун, дамырак сугларын болгаш хөөлбектерге база халдамыржыдып турар. Ычанганш хемден, хөөлбектен, хөдөл болгаш өскө-даа черлерден укан сугну хайындырып алгаш ижер. Сүттү база хайындырар.

Дизентериялык кижини чоруп турган албаннаар бажы-дан аадыган удобрение-биле чеминиктен орогортун нога-ларынга дизентериянын микробтары база чоруп болуп. Ы-чанганш арыг эвес чүдүлгелерин черге төгеринин мурунда оларын хөра чөк болулар херек. Ычанганш оларын троф, өдөк азы доурак-биле хонаш, чайны 2—3 айларын дургуунда оларын овалай бөлөр. Ол овалар аажок ишпир болгаш микробтар өлгүлөп каарлар.

Чаш кат-чимстерге болгаш ногааларга дизентериянын микробтары база чоругулар, олар хирлиг холдар-биле азы сактер-биле микробтарын тывалдырар. Чиг ногааларын болгаш кат-чимстерин чиринерин мурунда оларын сүгтэ эки калып чунар (суг дамчыдылг